

Vertrouwen is geen franje

Wat verklaart het opmerkelijke succes van de menselijke soort in de evolutie? Wij verschillen in genetisch opzicht nauwelijks van de hogere primaten zoals chimpansees, orang-oetans en vooral bonobo's.

Als je hele kleine kinderen voor een spiegel zet, dan hebben ze in eerste instantie niet in de gaten dat zij zelf hun spiegelbeeld zijn. Zij proberen met het zogenaamde andere kind te spelen, willen het speelgoed geven of ermee vechten. Vroeg of laat komt er een moment dat het kind snapt dat er helemaal geen tweede kindje is, maar dat het zelf het spiegelbeeld is. Dat betekent dat kinderen op een bepaald moment beginnen te snappen dat ze een individu zijn. Als je weet dat je iemand bent, dan kun je op een bepaald moment ook gaan begrijpen dat een ander mens ook gedachten, gevoelens en emoties heeft.

Mensen en een beperkt aantal andere zoogdieren, zoals mensapen en ook olifanten, verschillen weer van andere dieren. Snappen dat de ander ook bestaat en emoties heeft, onderscheidt mensen en een klein aantal andere diersoorten van de rest van het dierenrijk. Daarnaast zijn mensen in de loop van de evolutie slimmer geworden. Onze hersenhoud, en bij gevolg ook onze schedelomvang, is sterk toegenomen. Dat heeft verstrekkende gevolgen voor onze kinderen. Mensen worden eigenlijk veel te vroeg geboren, waardoor ze tot ver na hun pubertijd niet zelfstandig kunnen functioneren. Dat maakt het noodzakelijk dat de ouders gedurende een lange periode voor ze blijven zorgen.

Het menselijk vermogen om de ander te begrijpen, empathie te tonen en samen te werken zijn doorslaggevend voor het succes van onze soort. We kunnen onderling taken verdelen, waardoor we – door ons te specialiseren – veel efficiënter kunnen opereren. Daarnaast blijkt uit recent onderzoek dat mensen heel goed zijn in kennis delen en gezamenlijk nieuwe kennis ontwikkelen. Kinderen van vier jaar zijn veel beter dan primaten in staat om gezamenlijk problemen op te lossen. Ze helpen elkaar, stimuleren elkaar en ze komen door samen te werken veel sneller dan apen tot een oplossing.

Delen, meevoelen en samenwerken draagt bij aan het menselijk succes. Dat is heel mooi, maar de successen komen niet zomaar tot stand. Omdat we taken onderling delen, moeten we wel het vertrouwen hebben dat iedereen zijn taak naar behoren uitvoert en zichzelf geen onevenredig

deel van de opbrengst toe-eigent. Binnen samenwerkende groepen bestaat een delicaat evenwicht tussen het eigen belang en het groepsbelang. De bekende bioloog Frans de Waal ontdekte bij zijn onderzoek naar chimpansees dat mannetjes die zich een te groot deel van de jachtbuit toe-eigenen vroeg of laat uit de groep worden gezet. Kapucijnnapen die gezamenlijk een taak uitvoeren, accepteren niet dat één van hen voor eenzelfde taak zonder reden een vele hogere beloning krijgt.

Kennelijk lukt samenwerken alleen maar als we erop kunnen vertrouwen dat de resultaten op een eerlijke wijze worden verdeeld. Kennelijk is het ook een menselijke eigenschap dat we ons bekommeren om de medemens die om wat voor reden dan ook niet kan meekomen. Maar voor vertrouwen is nog iets anders nodig. Vertrouwen is niet onbaatzuchtig. We zijn kennelijk alleen maar in staat om elkaar te vertrouwen als we in staat zijn het gedrag van degenen die het vertrouwen schenden te corrigeren.

Ik denk dat juist in dat opzicht er de afgelopen decennia iets fout is gegaan. Het gaat niet alleen om het gegeven dat de inkomensverschillen zo sterk zijn toegenomen. Het gaat ook niet alleen maar om de bonussen. Het gaat er ook om dat een kleine groep mensen niet aanspreekbaar is op hun gedrag. Het lijkt wel of er een aparte kaste is ontstaan van topmanagers, beheerders van private equity- en hedgefondsen, accountants en advocaten die zich boven de maatschappelijke normen verheven voelt. De maatschappelijke boosheid is na de kredietcrisis nog groter geworden, omdat de rekening aan de samenleving werd gepresenteerd.

Als we het vertrouwen in onze sector willen herstellen, dan is het niet zozeer noodzakelijk dat de hoogte van beloningen wordt aangepakt. Ik denk dat het veel belangrijker is dat we er voor zorgen als maatschappij dat als iemand denkt dat de maatschappelijke normen niet voor hem (of haar) gelden hij (of zij) zich moet gaan realiseren dat hij (of zij) vroeg of laat het draagvlak verliest en dan hardhandig wordt uitgestoten. Vertrouwen is geen luxe of franje, vertrouwen is noodzakelijk en we zullen het moeten terugverdienen. ■

Jaap Koelewijn